

פעולות המוסדות שלא למטרת רווח¹

1. קווי ההתפתחות העיקריים

מוסדות הסקטור מספקים שירותים שונים בתחומי הבריאות, החינוך, הסעד, והדת וכן בתחומים חברתיים שונים. הסקטור הינו בעל אופי הטרוגני ביותר, דהיינו, הוא מורכב מכ-6,000 מוסדות שונים מאוד זה מזה בגודלם, בכיוון התפתחותם ובעיקר באופי פעולותיהם; עם זה מרוכזים כ-75 אחוזים מהוצאות הסקטור ב-15 מוסדות גדולים. המשותף למוסדות שלא למטרת רווח², היא העובדה, ששירותיהם ניתנים בעיקר למשקי בית³, ללא תמורה כספית ישירה, או שהם נמכרים במחיר שהינו נמוך מעלותם, וזאת שלא על מנת להפיק רווחים⁴.

בשנת 1966 ירד סך הוצאות הסקטור במונחים ריאליים באחוז אחד⁵. ירידה זו בולטת במיוחד נוכח העובדה, שהפעילות הריאלית של מוסדות אלה עלתה מדי שנה בשנה, ובמידה ניכרת בשנתיים הקודמות: הגידול הריאלי בשנת 1965 היה כ-11 אחוזים ובשנת 1964 כ-10 אחוזים (ראה לוח ח'¹). הירידה בפעילות הריאלית הינה תוצאה מירידה בכ-11 אחוזים בהשקעה הריאלית בשנת 1966 (בהשוואה לעלייה ב-14 אחוזים וב-39 אחוזים בשנים 1965 ו-1964 בהתאמה) ומעלייה באחוז אחד בקניות בחשבון השוטף במחירים קבועים (בהשוואה לעלייה ב-11 אחוזים וב-4 אחוזים בשנים 1965 ו-1964 בהתאמה).

התפתחות זו יש לראות על רקע העובדה שהשנים 1964 ו-1965 היו שנים יוצאות דופן לגבי הסקטור. יש לציין, שרמת ההשקעות ב-1966 היתה דומה לזו של 1964, והירידה שנסתמנה ברמה זו ב-1966 גובעת מסיומן של מספר תכניות השקעה במוסדות חינוך גבוה ומחקר, ומן העלייה הניכרת שחלה בהשקעות ב-1965. רמת ההשקעות ב-1966 הינה עדיין גבוהה במידה ניכרת מהיקף ההשקעות בשנים 1961 עד 1963. הירידה בהעברות מחוץ לארץ — המיועדות בחלקן למימון השקעות — מסבירה אף היא חלק מהירידה בהשקעות.

¹ המספרים בפרק זה אינם תואמים את הנתונים בפרק ד', "הצריכה הפרטית", שבדו"ח זה. שם מבוססים הנתונים בעיקר על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ואילו בפרק זה הם נתקבלו מתוך פנייה למוסדות עצמם. עיקר ההפרש נובע מאי הכללת המפלגות בדיון זה, בעוד שאלו נכללות בסקטור בנתוני הלשכה. כמו כן קיימים הבדלים ניכרים בהגדרת צריכת המוסדות ובאבולוציית המחקר, הנובעים בעיקר משוני בהגדרות. פרטים נוספים מצויים בנספח לפרק זה.

² להלן, לשם הקיצור, המלכ"ר (המוסדות ללא כוונת רווח).

³ מוסדות המספקים שירותים לעסקים לא נכללו בסקטור זה. יש לציין שהאבחנה היא לעתים דקה ביותר ומעט שרירותית.

⁴ הסבר נוסף של סוג המוסדות הנכללים בסקטור מצוי בבנק ישראל, דין וחשבון 1965, פרק ח' ובמאמרו של ע' חצרוני, "התפתחות המוסדות שלא למטרת רווח (המלכ"ר), 1957 עד 1964", בסקר בנק ישראל מספר 25, עמ' 41.

⁵ הוצאות הסקטור במונחים ריאליים מתקבלות לאחר שמנכים את הקניות בחשבון שוטף במדד מחירי צריכת המלכ"ר (מדד זה עלה ב-1966 בכ-11 אחוזים), ולאחר שמנכים את ההשקעות במדד מחירי ההשקעה. האחרון עלה בפחות מחצי אחוז בשנת 1966.

הוצאות המופרות שלא למטרת רווח, 1961 עד 1966

השנה	קניות בחשבון השוטף *	קניות בחשבון ההון	סך כל ההוצאות (1+2)	השינוי בסך כל ההוצאות לעומת השנה הקודמת	במחירים קבועים **
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	(מיליוני ל"י)		(אחוזים)		
1961	376	55	431	11	6
1962	429	59	488	13	2
1963	485	77	562	15	7
1964	559	112	671	19	10
1965	694	130	824	23	11
*** 1966	774	116	890	8	-1

* בקניות בחשבון שוטף נכללים, בין השאר, תשלומי ריבית, בניכוי תקבולי ריבית. בהוצאות לא נכללו ההעברות למשקי בית.
 ** יש להתייחס בהסתייגות לסור זה, כיוון שמדד מחירי צריכת המוסדות שלא למטרת רווח הוא אומדן בלבד.
 *** נתונים ארעיים. פירוט נוסף ראה בנספח לפרק זה.

העלייה הריאלית הקטנה בקניות בחשבון השוטף מוסברת בעיקרה בגידול המועט יחסית במספר המועסקים בשכר בשנת 1966 — 1-2 אחוזים (בסקטור ישנם עובדים רבים ללא שכר אך לגבי אלו אין כל נתונים) — ובהאטת קצב ההתפתחות של רבים מהמוסדות. לאחר צמיחה מהירה בשנתיים האחרונות. העלייה הנומינלית המתונה בקניות בחשבון השוטף נעוצה בעיקרה בעלייה מתונה בתשלומי השכר של המלכ"ר: 13 אחוזים ב-1966, לעומת 37 ו-16 אחוזים בשנים 1965 ו-1964 בהתאמה. העלייה הקטנה יחסית בתשלומי השכר נעוצה בעובדה, שחלק גדול מהפרשי השכר שהגיעו לעובדים כתוצאה מהסיווג — סיווג זה נעשה לגבי חלק ניכר מעובדי הסקטור — שולם בשנת 1965. כך שלמרות עלייה ניכרת בתעריפי השכר ב-1966 היתה העלייה בתשלומי השכר קטנה יחסית.

סך ת ק ב ו ל י המלכ"ר עלה ב-8 אחוזים בשנת 1966, לעומת עלייה ב-15 אחוזים וב-20 אחוזים בשנים 1965 ו-1964 בהתאמה. מבין התקבולים יש להדגיש במיוחד את הירידה ב-13 אחוזים בהעברות מחוץ לארץ. לעומת עלייה בשיעור 3 אחוזים בשנת 1965 ועלייה בשיעור 18 אחוזים בשנת 1964. ירידה זו הינה השינוי הגדול ביותר שחל בשנים האחרונות בהעברות מחוץ לארץ, כשהן מבוטאות בדולרים.

ברור, שמנתוני שנה אחת אין להסיק דבר על שינוי במגמה בהעברות מחו"ל. ייתכן שירידה זו הושפעה גם מהעובדה שכמה מוסדות לוו בשנים קודמות בחוץ לארץ, וחלק מהתרומות המועברות אליהם מועבר ישירות לפירעון ההלוואות האלו ולא מגיע לידיהם.

לעומת זאת, חלה עלייה ניכרת בהעברות נטו של הסקטור הציבורי. אלה גדלו ב-20 אחוזים בשנת 1966. ב-1965 היה שיעור הגידול ניכר יותר — 27 אחוזים — וב-1964 הוא הגיע ל-20 אחוזים. כל הגידול נבע מעלייה בהעברות הממשלה למוסדות חינוך, בעיקר בעקבות עליות השכר התלולות וגידול הגירעונות אצלם; בעוד שחלה ירידה בהעברות למוסדות סעד וביתר התחומים חלו שינויים קטנים. במקביל לכך עלה חלקן של העברות הסקטור הציבורי בכלל תקבולי המלכ"ר: מ-16 אחוזים בשנת 1961 ל-21 אחוזים בשנת 1965 ו-23 אחוזים בשנת 1966. אין ספק, שגידול זה

מסמן תלות גוברת והולכת מבחינת המימון של חלק מהמוסדות בסקטור הציבורי, ובעיקר בממשלה, הוא הינו תוצאה מכך, שאין ביכולתם של מקורות המימון המקומיים הרגילים — העברות ממשקי בית ומכירת שירותים — להדביק את העלייה בהוצאות, עלייה שנובעת בעיקר מעליית השכר. כתוצאה מגידול הגירעונות, גבר הלחץ על הסקטור הציבורי להגדלת השתתפותו, לחץ שהביא לגידול הניכר בהעברות הסקטור הציבורי בשנים האחרונות. גידול זה מצביע על החשיבות הרבה שמייחסת הממשלה לשירותי המוסדות שבהם היא תומכת — מוסדות החינוך, ובעיקר מוסדות החינוך הגבוה והבריאות — מחד גיסא, ועל נכונותה לכסות עליות שכר לא רק במוסדותיה היא, אלא גם בארגונים ציבוריים שהושפעו באורח ישיר מעליות השכר בסקטור הציבורי, מאידך גיסא. ייתכן, שגידול התלות בסקטור הציבורי מבחינת המימון עלול להשפיע על כיוון ההתפתחות ועל אופי ההשקעות של המוסדות הנהנים מתמיכת הממשלה.¹

עודף הביקוש של הסקטור הסתכם בשנת 1966 ב־198 מיליון ל"י, לעומת 217 מיליון ל"י בשנת 1965 (ירידה ב־9 אחוזים בהשוואה לעלייה ב־37 אחוזים אשתקד). עודף הביקוש כאחוז מסך הקניות ברוטו נמצא בתהליך ירידה משנת 1961 ואילך (כאשר שנת 1965 היא יוצאת דופן). בשנת 1966 חלה בו ירידה תלולה: מ־26 אחוזים בשנת 1965 ל־22 אחוזים בשנת 1966. ייתכן שדבר זה מורה על הקטנת תלות המלכ"ר בהעברות מחו"ל ובאשראי מקומי. החיסכון השליילי של המלכ"ר ירד ב־5 אחוזים, לאחר עלייה ב־94 אחוזים בשנת 1965, והסתכם בשנת 1966 ב־88 מיליון ל"י.

2. השוואת חלקם של המלכ"ר לחלקו של הסקטור הציבורי במתן שירותים

השוואת המלכ"ר לסקטור הציבורי, מבחינת התפקידים שממלאים שני הסקטורים, מראה שמשקל המוסדות שלא למטרת רווח באספקת שירותים סוציאליים נמצא בקו ירידה. ירידה זו בולטת במיוחד בשנת 1966, שבה חלה ירידה תלולה בכל שלושת תחומי הפעילות המשותפים למלכ"ר ולסקטור הציבורי (ראה לוח ח' 2). הירידה נעוצה בהרחבה ניכרת של השירותים הסוציאליים, שמשקל הסקטור הציבורי ובהאטה שחלה בשנת 1966 בהתפתחות המלכ"ר.

הסקטור הציבורי הגדיל את הוצאותיו² בתחומים אלה בשנים האחרונות בשיעור שנתי ממוצע של 27 אחוזים. שיעור זה גדול במידה ניכרת משיעור הגידול השנתי הממוצע בהוצאות המלכ"ר על שירותים סוציאליים באותה תקופה — 17 אחוזים. יש להעיר, כי לוח ח' 2 אינו מציין את חלקם של הסקטור הציבורי והמלכ"ר במתן שירותים במשק, כיוון שגם סקטור העסקים נותן שירותים באותם תחומים.³

פעולת הסקטורים השונים במתן שירותים סוציאליים הינה, בדרך כלל, פעולה המשלימה זו את זו, הואיל והם מתמחים במתן שירותים מסוגים שונים. בשטח שירותי הבריאות מתרכזים המלכ"ר בעיקר בביטוח רפואי וטיפול קליני ובמידה פחותה גם באספקת אישפוז למבוטחים. בתחום החינוך מתרכזת עיקר הפעילות של המלכ"ר בחינוך גבוה ומחקר, בחינוך מקצועי, בחינוך עממי דתי⁴ ובישיבות, ובמקביל לסקטור הציבורי, גם בחינוך התיכוני והחקלאי. עיקר הפעילות של מוסדות הסעד במלכ"ר קשור בפעולתם של אירגוני הנשים

¹ למשל, אחוז ההשתתפות של הממשלה בהשקעות במדעי הסכע גדול מאחוז ההשתתפות שלה בהשקעות במדעי הרוח והחברה (ראה דברי הסבר לתקציב המדינה לשנים 1966/67 ו־1967/68).

² הוצאות הסקטור הציבורי כוללות קניות בחשבון השוטף ובחשבון ההון, תמיכות והלוואות מתקציב הפיתוח, בניכוי העברות למלכ"ר. העברות אלו אין לראותן כהוצאות על שירותים שנתן הסקטור הציבורי אלא כמימון שירותים שנתנו, למעשה המלכ"ר. העברות הסקטור הציבורי למלכ"ר, לפי תחומי הפעילות, מוצגות בלוח ח' 2.

³ סקטור העסקים כולל, בין השאר שירותי רופאים פרטיים, בתי חולים פרטיים, בתי ספר תיכוניים, בתי ספר מקצועיים לפקידות ומסחר ואחרים.

⁴ הכוונה בעיקר למוסדות "החינוך העצמאי" של אגודת ישראל.

**הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח והפקטור הציבורי לפי תחומי הפעילות,
1961 עד 1966 ***

1966	1965	1964	1963	1962	1961	
(מיליוני ל"י)						
בריאות						
214	146	120	94	85	71	הסקטור הציבורי
399	348	269	232	206	172	המלכ"ר
חינוך, תרבות ודת						
734	572	398	311	263	200	הסקטור הציבורי
360	341	288	216	179	153	המלכ"ר
סעד						
460	351	297	244	203	163	הסקטור הציבורי **
89	99	92	80	74	66	המלכ"ר
חלקם של המוסדות שלא למטרת רווח בשירותים שנותנים מוסדות ציבוריים						
(אחוזים)						
65	70	69	71	71	71	בריאות
33	37	42	41	41	43	חינוך, תרבות ודת
16	22	24	25	27	29	סעד

* הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח כוללות קניות בחשבון השוטף ובחשבון ההון והעברות למשקי בית ואינן כוללות העברות בתוך הסקטור. הוצאות הסקטור הציבורי כוללות קניות בחשבון השוטף ובחשבון ההון, תמיכות והלוואות מחקצי הפיתוח, בניכוי ההעברות למלכ"ר והעברות פנימיות בתוך הסקטור.
** לרבות הוצאות הביטוח הלאומי.

למיניהם ובפעולות של אירגוני הסעד של ההסתדרות. כן כולל תחום פעילות זה מוסדות ילדים רבים, בתי יתומים ובתי אבות.¹

משקל המלכ"ר בתחום שירותי הבריאות ירד בצורה בולטת בשנת 1966. תופעה זו נעוצה בחלקה בעובדה שרוב הפרשי השכר שולמו בסקטור הציבורי בשנת 1966, ואילו במלכ"ר שולמו רוב ההפרשים כבר בשנת 1965. עם זאת, עדיין גבוה משקל המלכ"ר ממשקלו של הסקטור הציבורי. עובדה זו נעוצה בפעילותן של קופות החולים. קיומן של אלו, כגופים שלא למטרת רווח ולא כגופים ממלכתיים, קשור בקיומם של איגודי העובדים, שלהם הן משתייכות ופעילותן נעשית במידה רבה כתחליף לפעילות הסקטור הציבורי.

בתחום שירותי החינוך, התרבות והדת ירד משקל המלכ"ר בצורה תלולה בשנתיים האחרונות. ירידה זו נעוצה בעיקר בעלייה גדולה בהוצאות הסקטור הציבורי על חינוך יסודי בשנתיים האחרונות ובעלייה ניכרת מאוד בהשקעות הממשלה והרשויות המקומיות על בניית בתי ספר, בעיקר בשנת 1965.

חלקם של המלכ"ר בתחום שירותי הסעד ירד אף הוא במידה ניכרת ביותר כהמשך למגמה ארוכת טווח שנמשכה משנת 1961 ואילך. ירידה זו נעוצה בעיקר בעלייה המהירה בהוצאות הביטוח הלאומי — גידול רב בתשלום במסגרת "ביטוח ילדי שכירים" ועלייה בתשלומי הגימלאות שמשלם מוסד זה.

¹ כן כלולים בתחום זה גם מוסדות רבים לגמילות חסד העוסקים במתן הלוואות אך הוצאותיהם קטנות יחסית להיקף פעילותם הכספית.

3. השינויים בהרכב הוצאות המלכ"ר לפי חייכור

הרכב הוצאות המלכ"ר בשנת 1966 מהווה המשך למגמות שנסתמנו בשנת 1965: עלייה מהירה במשקל ההוצאות של מוסדות הבריאות, וירידה במשקלם של מוסדות הסעד והארגונים המקצועיים והחברתיים (ראה לוח ח'3). תופעה זו נובעת מהמשך ההתפתחות המהירה של מוסדות הבריאות, מגידול איטי בהוצאות מוסדות החינוך עקב הירידה בהשקעותיהם (ראה לוח ח'9) ומירידה בפעילות מוסדות הסעד.

לוח ח'3

הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח לפי תחומי הפעילות, 1961 עד 1966 *

(אחוזים)

1966	1965	1964	1963	1962	1961	
44	41	38	40	41	39	בריאות
34	34	36	33	32	31	חינוך, מחקר ותרבות
10	12	13	14	14	15	סעד
12	13	13	13	13	15	ארגונים מקצועיים וחברתיים **
100	100	100	100	100	100	סך הכול

* קניות בחשבון השוטף ובחשבון ההון והעברות למשקי בית ולמוסדות שלא למטרת רווח אחרים, בניכוי העברות לסקטור הציבורי ותקבולי ריבית של הסקטור.
** כולל איגודים מקצועיים ומעצות פרטים, מוסדות דת למיניהם, ארגוני ספורט ומוסדות חברתיים.

מבחינת היקף ההוצאות תופסים מוסדות הבריאות את המקום הראשון. בשנת 1966 עלה סך ההוצאות במוסדות הבריאות ב־14 אחוזים, כתוצאה מעלייה ב־16 אחוזים בקניות בחשבון השוטף ומעלייה ב־10 אחוזים בקניות בחשבון ההון (ראה לוח ח'9). מאידך גיסא, עלו ההכנסות מדמי חבר ב־14 אחוזים, בעיקר עקב העלאת שיעורי דמי החבר בקופות החולים השונות בתחילת 1966. רוב ההוצאות בתחום זה מתרכז במוסד אחד — קופת חולים הכללית — שהינו המוסד הגדול ביותר, מבחינת היקף פעילותו, מבין כל מוסדות המלכ"ר, והוצאותיו מסתכמות בלמעלה מ־30 אחוזים מהוצאות הסקטור. הוצאות מוסד זה היו בשנת 1966 כ־76 אחוזים מההוצאות בתחום הבריאות.

משקל ההוצאות בתחום הפעילות של האיגודים המקצועיים, הארגונים החברתיים ושירותי הדת נשאר קבוע, פחות או יותר, ב־5 השנים האחרונות. אילו היו המפלגות נכללות בתחום זה י היתה ניכרת מחזוריות בשירותי המוסדות בתחום זה: עלייה גדולה בשנת בחירות וירידה ניכרת בשנה שלאחריה, עד לשנת הבחירות הבאה.

¹ קופות החולים הכלולות בסקטור הן: קופת חולים הכללית, קופת חולים "מכבי", קופת חולים לאומית, קופת חולים של הציונים הכלליים, קופת חולים עממית, וקופת חולים אסף. בקופות אלה מכיר משרד הבריאות והוא תומך בהן.

² כאמור, לא נכללו בדיון מפלגות, בגלל חוסר האפשרות להשיג נתונים סבירים על פעולותיהם הכספיות.

4. "מאזן התשלומים" של המוסדות שלא למטרת רווח

א. התקבולים

תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח (ללא העברות בתוך הסקטור) הסתכמו בשנת 1966 ב-849 מיליון ל"י לעומת 788 מיליון ל"י בשנת 1965, היינו, עלייה ב-8 אחוזים, לעומת עלייה ב-15 אחוזים בשנת 1965 ועלייה ב-20 אחוזים בשנת 1964 (ראה לוח ח'6). בהרכב התקבולים של הסקטור חלו מספר שינויים בשנים 1961 עד 1966 (ראה לוח ח'4). השינוי הבולט ביותר בשנת 1966 הינו, כאמור, הירידה בהעברות מחוץ לארץ (וכמובן, ירידה גדולה במשקלן בכלל תקבולי הסקטור). לעומת זאת, עלה, כאמור, משקלן של העברות הסקטור הציבורי, אף הוא כהמשך למגמה ארוכת טווח של גידול מהיר במשקל העברות הסקטור הציבורי בכלל תקבולי הסקטור.

לוח ח'4

הרכב תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח, 1961 עד 1966

(אחוזים)

1966	1965	1964	1963	1962	1961	
40	39	40	41	42	44	העברות ממשקי בית ומעסקים *
16	20	22	22	23	22	העברות מחוץ לארץ
23	21	19	19	17	16	העברות נטו מהסקטור הציבורי
21	20	19	18	18	18	מכירת שירותים **
100	100	100	100	100	100	סך הכול

* העברות ממשקי בית ומעסקים כוללות מיסים ודמי חבר, אשר חלק מהם ניתן לראות כקניות של משקי בית, או מכירת שירותים מצד הסקטור. מחוסר אפשרות להפריד בין הקניות להעברות נכללו כל מיסי החבר בסעיף זה.

** תקבולי הריבית של הסקטור אינם נכללים כיוון שהם מנוכים מתשלומי הריבית.

1. העברות ממשקי בית ומעסקים

ההעברות ממשקי בית ומעסקים (כולל דמי חבר) הסתכמו בשנת 1966 ב-339 מיליון ל"י, עלייה ב-9 אחוזים, לעומת עלייה ב-12 אחוזים בשנים 1965 (ראה לוח ח'5). העלייה נובעת כולה מעלייה ב-10 אחוזים בתקבולים מדמי חבר, שרובם הינם דמי חבר במוסדות ההסתדרות. סך דמי החבר הסתכמו בשנת 1966 ב-283 מיליון ל"י — כ-33 אחוזים מכלל התקבולים של הסקטור. העלייה בסכום הנגבה כדמי חבר נעוצה ברובה בהעלאת שיעורי דמי החבר בהסתדרות הכללית ובקופות החולים. העובדה שלמרות העלייה הגדולה בשיעורי דמי החבר בקופות החולים עלו התקבולים מדמי חבר ב-10 אחוזים בלבד, בהשוואה לעלייה ב-14 אחוזים בשנת 1965 כאשר לא היתה העלאת תעריפים בדמי החבר, משקפת, כנראה, את תוצאות המיתון בפעילות הכלכלית. בהעברות ממשקי בית ומעסקים שאינם דמי חבר, חלה עלייה ב-3 אחוזים בלבד, ואולי אף כאן יש השתקפות מה של המיתון האמור.

כשני שלישים מהעברות משקי הבית לסקטור הופנו למוסדות הבריאות וכרבע — לארגונים מקצועיים וחברתיים. בתחומי פעילות אלה ההעברות ממשקי בית הן עיקר ההכנסה; בראשן הודות לשיטת דמי החבר, הדומים באופיים לביטוח בריאות ומשום כך גם למכירות, ובשני — כיוון שמעצם טבעם אין ארגונים אלו מבססים את פעולותיהם על עזרה מבחוץ.

העברות ממשקי בית ומעסקים למוסדות שלא למטרת רווח לפי תחומי הפעילות, 1965 ו-1966

חלקן של ההעברות ממשקי-בית בכלל תקבולי המוסדות בכל תחומי		1966	1965	1966	1965	
1966	1965					
(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)				
65	63	69	65	234.2	202.7	בריאות
4	5	4	4	13.2	13.1	חינוך, מחקר ותרבות
11	12	3	4	10.4	12.6	סעד
71	72	24	27	80.9	82.9	ארגונים מקצועיים וחברתיים
40	39	100	100	338.7	311.3	סך הכול

* כלל התקבולים של כל תחום כולל העברות מן המוסדות שלא למטרת רווח, ואילו בכלל תקבולי הסקטור אין סעיף זה נכלל.

2. העברות מחוץ לארץ

העברות למלכ"ר מחוץ לארץ ירדו, כאמור, בשנת 1966 ב-13 אחוזים, לעומת עלייה ב-3 אחוזים בשנת 1965. ההעברות מחוץ לארץ הסתכמו ב-137 מיליון ל"י, שהן כ-46 מיליון דולר, בהשוואה ל-52 ו-50 מיליון דולר בשנים 1965 ו-1964 בהתאמה. סכום זה הינו גבוה עדיין מהסכום שנתקבל בשנת 1963 — כ-43 מיליון דולר — אך הוא קטן מזה שהתקבל בכל אחת מהשנים 1959 עד 1962 (כאשר אלו מבוטאים בדולרים).

ההעברות מחוץ לארץ משמשות הן למימון הפעילות השוטפת והן למימון ההשקעות. רוב ההעברות המשמשות למימון הפעילות השוטפת מיועד למוסדות בודדים בתחומי הסעד, החינוך והבריאות¹ ובכללם מוסדות חינוך ובריאות נוצריים². מוסדות אלו מקבלים כ-42 אחוזים מסך ההעברות מחוץ לארץ. כ-64 מיליון ל"י, שהינן כ-47 אחוזים מתוך ההעברות מחוץ לארץ, הועברו למוסדות חינוך, בעיקר למוסדות חינוך גבוה ומחקר. רוב ההעברות האלו מיועד למימון ההשקעות. בחלק מהמקרים צמודות ההעברות מחוץ לארץ להשקעה מסוימת, וספק אם היו ניתנות כלל, אלמלא ביצועה של השקעה זו. התלות של חלק ניכר מההשקעות במוסדות החינוך הגבוה במקורות מימון מחוץ לארץ עשויה, אולי, לצמצם את חופש הקצאת המקורות של הנהלות מוסדות אלו.

בבדיקת השינויים בהעברות מחוץ לארץ בולטת העלייה בהעברות מחוץ-לארץ של מוסדות המממנים בהן חלק מהפעילות השוטפת וירדו ההעברות מחוץ לארץ למוסדות המממנים את השקעותיהם בהעברות אלו — בעיקר מוסדות חינוך גבוה ומחקר. ייתכן כי העברות אלו קטנו השנה במידת מה כתוצאה מכך, שחלק ממוסדות הסקטור לווה בשנים קודמות כספים בחוץ לארץ וחלק מהתרומות בחוץ לארץ משמש עתה לפירעון החובות האלו.

¹ כגון "מלבן", "הדסה", "ויצו", "אורט" ואחרים.

² בהעברות מחוץ לארץ נכלל גם אומדן של העברות מוסדות המיסיון לארץ (בתי ספר ובתי חולים בעיקר).

לוח ח' 6

"מאזן התשלומים" של המוסדות שלא למטרת רווח, 1964 עד 1966

(מיליוני ל"י)

תקבולים	1964	1965	1966	תשלומים	השינוי מ-1965 ל-1966	1964	1965	1966	השינוי מ-1965 ל-1966
העברות נטו מהסקטור הציבורי	129.8	165.0	198.5	33.5	773.8	694.2	559.1	79.6	
העברות נטו מחוץ לארץ	151.3	156.2	136.7	-19.5	116.4	130.1	112.2	-13.7	
העברות — ממשקי בית ועסקים:									
מיסים ודמי חבר	225.3	257.4	283.1	25.7	20.5	24.6	22.9	-4.1	
העברות אחרות	51.8	53.9	55.6	1.7					
מכירת שירותים ומוצרים	128.8	155.7	175.4	19.7					
סך הכול	687.0	788.2	849.3	61.1	910.7	848.9	694.2	61.8	
עסקות פינאנסיות והעברות בתוך הסקטור									
אשראי נטו שנתקבל	7.2	60.7	61.4	0.7					
מסקטורים מקומיים***									
העברות ממוסדות אחרים									
שלא למטרת רווח	9.5	29.7	24.0	-5.7	24.0	29.7	9.5	-5.7	
סך כל התקבולים	703.7	878.6	934.7	56.1	934.7	878.6	703.7	56.1	

* מספרים מתוקנים.

** מספרים ארעיים.

*** נתוני האשראי מתקבלים כיתרה ומהימנותם קטנה ביותר.

3. העברות מהסקטור הציבורי

ההעברות נטו של הסקטור הציבורי למלכ"ר עלו בשנת 1966 ב־33 מיליון ל"י והגיעו ל־198 מיליון ל"י — עלייה ב־20 אחוזים לעומת עלייה ב־27 אחוזים בשנת 1965. העברות הסקטור הציבורי היו בשנת 1966 גדולות פי 2.8 מאשר בשנת 1961. למרות שיעור הגידול הניכר בהעברות הסקטור הציבורי למלכ"ר, יש לראות בירידה בקצב גידול התמיכה במוסדות הסקטור חלק ממדיניות המיתון של הממשלה.

לוח ח"7

העברות נטו של הסקטור הציבורי למופדות שלא למטרת רווח לפי תחומי הפעילות, 1965 ו־1966

חלקן של ההעברות נטו של הסקטור הציבורי בכלל תקבולי המוסדות בכל תחום*			1966	1965	1966	1965	
1966	1965	1961					
			(אחוזים)		(מיליוני ל"י)		
11	13	12	20	26	39.8	42.0	בריאות
47	35	30	71	60	141.4	99.7	חינוך, מחקר ותרבות
9	15	15	5	9	9.1	15.5	סעד
7	7	1	4	5	8.2	7.8	ארגונים מקצועיים וחברתיים
23	21	16	100	100	198.5	165.0	סך הכול

* כלל התקבולים של כל תחום כולל העברות ממוסדות שלא למטרת רווח. בעוד שבכלל תקבולי הסקטור אין סעיף זה בכלל.

כל העלייה בהעברות הסקטור הציבורי התרכזה במוסדות החינוך. מוסדות אלה זכו ל־71 אחוזים מכלל העברות הסקטור הציבורי למלכ"ר, לעומת 60 אחוזים מכלל העברות אלו ב־1965. העברות הסקטור הציבורי היו בשנת 1966 כ־47 אחוזים מכלל תקבולי מוסדות החינוך, לעומת 35 אחוזים ב־1965, 32 אחוזים ו־30 אחוזים בשנים 1964 ו־1961 בהתאמה (ראה לוח ח"7). גידול זה מסמן המשך למגמה של תלות גדלה והולכת, מבחינת המימון, של המלכ"ר בסקטור הציבורי. מתוך העברות הסקטור הציבורי נטו, היו כ־88 אחוזים העברות מהממשלה, כ־6 אחוזים העברות מהמוסדות הלאומיים וכ־6 אחוזים העברות מהרשויות המקומיות. רק כ־3 אחוזים מכלל העברות הסקטור הציבורי היו בחשבון הון בשנת 1966, אולם יש לציין, כי הממשלה נותנת הלוואות לזמן ארוך לצורכי פיתוח של חלק ממוסדות הסקטור.

4. מכירת שירותים ומוצרים

אחת התכונות המאפיינות את הסקטור הינה שמחיר חלק ניכר מהשירותים שהוא מספק נמוך בהרבה מעלותם ולעתים ניתן השירות חינם.

בשנת 1966 עלה משקלן של המכירות בכלל תקבולי המלכ"ר והגיע ל־21 אחוזים, בהשוואה ל־20 אחוזים בשנת 1965, לאחר שבכל השנים מ־1961 עד 1964 הן נעו סביב 18–19 אחוזים. נראה שמגמה זו הינה ביטוי לרצונם של חלק מהמוסדות להגדיל את מקורות ההכנסה הרגילים שלהם. בשנת 1966 הגיעו תקבולי המלכ"ר ממכירת שירותים ומוצרים ל־175 מיליון ל"י — גידול

בסך 20 מיליון ל"י, לעומת 1965, שהם כ-13 אחוזים (בהשוואה ל-21 אחוזים בשנת 1965). כ-43 אחוזים מכלל המכירות היו של מוסדות החינוך והן היו כ-25 אחוזים מסך התקבולים של מוסדות אלו. חלקם הגדול של תקבולים אלו נובע משכר לימוד וממכירת מחקרים ועבודות מדעיות.¹ תקבולי מוסדות הבריאות ממכירת שירותים עלו ב-17 אחוזים והסתכמו בקרוב ל-64 מיליון ל"י, שהן כ-18 אחוזים מכלל תקבולי מוסדות הבריאות. מכירות אלו כוללות מכירה ישירה של שירותים, לרבות דמי ביטוח מחלה ואישפוז מהמוסד לביטוח לאומי.

יש לציין, שההבחנה בין סוגי התקבולים השונים אינה כה ברורה וחדה. אפשר היה לראות את מיסי החברים כמכירת ביטוח רפואי, ובמקרה זה היתה החלוקה בין מכירות להעברות ממשקי בית משתנה לחלוטין. אם נוסיף רק את דמי החבר ששולמו לקופות החולים לסך המכירות של המלכ"ר, נקבל, שמשקלם יחד היו כ-48 אחוזים מכלל תקבולי הסקטור; ואם נוסיף את דמי החבר הללו למכירות של מוסדות הבריאות, נקבל, שמשקלן יחד היו כ-80 אחוזים מכלל תקבולי המוסדות בתחום זה.

ב. התשלומים

הוצאות המלכ"ר בחשבון השוטף (לרבות העברות למשקי בית) ובחשבוך ההון הסתכמו בשנת 1966 ב-911 מיליון ל"י, במחירים שוטפים, לעומת 849 מיליון ל"י בשנת 1965, היינו עליה ב-7 אחוזים, בהשוואה לעלייה ב-22 אחוזים בשנת 1965 (ראה לוח ח"6).

לוח ח"8

הרכב הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח, 1961 עד 1966 *

(אחוזים)

1966	1965	1964	1963	1962	1961	
85	82	81	84	85	84	קניות בחשבון השוטף
13	15	16	13	12	13	קניות בחשבון ההון
2	3	3	3	3	3	העברות למשקי בית ולעסקים
100	100	100	100	100	100	סך הכול

* למעט העברות לסקטור הציבורי. הוצאות הריבית בקניות בחשבון השוטף מופיעות בניכוי תקבולי הריבית. כמו כן לא נכללו העברות פנימיות בתוך הסקטור.

הגידול במשקל הקניות בחשבון השוטף וירידת משקל הקניות בחשבון ההון (ראה לוח ח"8) הינם בעיקר תוצאה של שני גורמים, שפעלו באותו כיוון. מחד גיסא, ירידה מוחלטת בקניות בחשבון ההון — ב-11 אחוזים — ומאידך גיסא, עלייה בשיעור 11 אחוזים בקניות בחשבון השוטף. עיקר הגידול בקניות בחשבון השוטף נבע מעלייה בשיעור 13 אחוזים בסך תשלומי השכר של הסקטור. ניתן להסביר שיעור עלייה נמוך זה בסך תשלומי השכר של הסקטור אך ורק על ידי העובדה, שחלק גדול מהפרשי השכר שהגיעו לעובדים מחמת הסיווג והעלאות השכר לאקדמאים שולם כבר ב-1965² ורק חלק קטן מהם שולם בשנת 1966³. מתוך הנתונים על הרכב ההוצאות

¹ לרבות מכירת מחקרים לחוץ לארץ.

² בעיקר במוסדות בריאות וסעד.

³ סיבה נוספת לעלייה נמוכה זו נמצא בעובדה, שחלק מהנתונים ל-1965 הינם לשנה התקציבית 1965/66 והם כוללים את החודשים ינואר-מארס 1966 שבהם שולמו הפרשים רבים.

השינוי במרכיבי ההוצאות של המוסדות שלא למטרת רווח לפי תחומי הפעילות, 1966 לעומת 1965

(אחוזים)

העברות בתוך הסקטור	העברות למשקי בית	קניות בחשבון ההון	קניות בחשבון השוטף	כל ההוצאות *	
0	-13	10	16	14	ארגוני בריאות
15	-1	-18	13	5	מוסדות חינוך, מחקר ותרבות
6	-23	-17	-8	-10	מוסדות סעד
-59	-33	-18	9	-1	ארגונים מקצועיים וחברתיים
-19	-17	-11	11	6	סך הכול

* כל המספרים בעמודה זו לוקחים בחשבון גם את ההעברות למלכ"ר. השינוי בהוצאות של כל הסקטור ללא העברות בתוך הסקטור היה 7 אחוזים.

בשנים 1961 עד 1966 מתבלטות השנים 1964 ו-1965 כשנים יוצאות דופן, שבהן גבוה משקל הקניות בחשבון ההון במיוחד, ואילו שנת 1966 דומה בהרכב הוצאותיה להרכב ההוצאות שהיה בסקטור בשנים 1961 עד 1963. עובדה זו מוסברת בעיקר על ידי היקף ההשקעות הגדול במוסדות חינוך גבוה ומחקר בשנים 1964 ו-1965.

1. הקניות בחשבון השוטף¹

הקניות בחשבון השוטף הסתכמו בשנת 1966 ב-774 מיליון ל"י — עלייה ב-11 אחוזים, לעומת עלייה ב-24 אחוזים בשנת 1965 (ראה לוח ח"9). מדד מחירי צריכת המלכ"ר (אשר נמדד מצד ההוצאות) עלה ב-1966 בכ-11 אחוזים², שיעור גידול דומה לזה של 1965. בעקבות עלייה זו ב"מחירי המלכ"ר" חלה עלייה בשיעור אחוז אחד בלבד בקניות בחשבון השוטף במונחים ריאליים, בהשוואה לעלייה ריאלית בשיעור 11 אחוזים ב-1965. כאמור, אין המפלגות נכללות בדיון, אך הכללתן היתה מביאה בשנת 1966 לירידה ריאלית בקניות בחשבון שוטף של הסקטור, כיוון ששנת 1965 היתה שנת בחירות.

עיקר העלייה הנומינלית בקניות בחשבון השוטף נבע מעלייה בתשלומי השכר של הסקטור, עלייה ב-13 אחוזים בהשוואה לעלייה בשיעור 37 אחוזים בשנת 1965. המשכורות והתשלומים הנלווים הסתכמו ב-534 מיליון ל"י בשנת 1966, לעומת 472 מיליון ל"י בשנת 1965. משקל תשלומי השכר בסך הוצאות הסקטור עלה בצורה בולטת והגיע בשנת 1966 ל-59 אחוזים, לעומת 56 אחוזים בשנת 1965 ו-50-53 אחוזים בשנים 1957 עד 1964 (ראה לוח ח"10).

את העלייה הקטנה יחסית בתשלומי השכר של הסקטור יש לראות כתוצאה משולבת של שני הגורמים הבאים: א. תשלום רוב הפרשי השכר על חשבון 1964 הוצא אל הפועל בשנת 1965, דבר שגרם לעלייה בסך תשלומי השכר, שהיתה גדולה מן המתחייב מן ההעלאה בשיעורי השכר בשנת 1965, ולתופעה הפוכה בשנת 1966; ב. משקלה של תוספת היוקר קטן יותר בסקטור זה

¹ הקניות בחשבון שוטף כוללות גם את תשלומי הריבית נטו של הסקטור.

² לפי חישוב שנעשה בבנק ישראל.

מאשר בסקטורים אחרים, עקב האחוז הגבוה של עובדים אקדמאיים בסקטור — מרצים באוניברסיטאות ורופאים בקופות החולים — ששכרם גבוה יחסית ואשר מקבלים את תוספת היוקר רק על חלק משכרם.

לוח ח' 10

משכורות ותשלומים נלווים במוסדות שלא למטרת רווח, לפי תחומי הפעילות,
1965 ו-1966

חלקם של המשכורות והתשלומים הנלווים בכלל הוצאות המוסדות בכל תחום*						
1966	1965	1961	1966	1965	1966	1965
(אחוזים)			(אחוזים)		(מיליוני ל"י)	
58	57	57	44	45	238.4	211.6
56	52	46	34	33	181.0	156.5
50	44	45	9	10	45.7	45.2
62	52	62	13	12	69.2	58.4
59	56	53	100	100	534.3	471.7

בריאות	211.6	238.4	45	44	57	57
חינוך, מחקר ותרבות	156.5	181.0	33	34	52	56
סעד	45.2	45.7	10	9	44	50
ארגונים מקצועיים וחברתיים	58.4	69.2	12	13	52	62
סך הכול	471.7	534.3	100	100	56	59

* כלל הוצאות של כל תחום כולל העברות למוסדות שלא למטרת רווח, בעוד שבכלל הוצאות הסקטור אין סעיף זה נכלל.

עיקר הגידול בתשלומי השכר בשנת 1966 נבע מגידול תשלומי השכר של המוסדות הפועלים בתחום החינוך ושל הארגונים המקצועיים והחברתיים, בעוד שבתחום הסעד לא חלה כל עלייה. תופעה זו מוסברת על-ידי גידול הפעילות הריאלית בתחום החינוך, מחד גיסא, ועל-ידי תשלום הפרשי שכר ב-1966, מאידך גיסא. סך תשלומי השכר בתחום החינוך עלה ב-16 אחוזים ב-1966 לאחר עלייה בשיעור 44 אחוזים בשנת 1965. חלקם של מוסדות החינוך בסך ההוצאות על שכר במלכ"ר עלה מ-25 אחוזים בשנת 1960 ל-33 ו-34 אחוזים בשנים 1965 ו-1966 בהתאמה. התפתחות מהירה זו של תשלומי השכר במוסדות החינוך נובעת מעלייה מהירה בשכר עובדי מוסדות החינוך ומגידול ניכר במספר העובדים בהם. חלקם של המשכורות והתשלומים הנלווים בכלל הוצאות מוסדות החינוך בשנת 1966 הגיע ל-56 אחוזים, לעומת 52 אחוזים בשנת 1965 וכ-46 אחוזים בשנת 1961.¹ גם במוסדות הסעד, בארגונים החברתיים ובאיגודים המקצועיים עלה משקל הוצאות השכר בסך ההוצאות במידה רבה בשנת 1966, בעיקר כתוצאה מסיוווג העובדים ותשלום הפרשים. הקניות השוטפות האחרות, פרט לשכר, הסתכמו בשנת 1966 ב-240 מיליון ל"י — עלייה בפחות מ-8 אחוזים, לעומת עלייה בשיעור 3 אחוזים בשנת 1965. ההוצאות השוטפות האחרות כוללות הוצאות על מזון בסך 15 מיליון ל"י בקירוב והוצאות על תרופות בסך 25 מיליון ל"י בקירוב.²

¹ העלייה במשקל תשלומי השכר בסך ההוצאות בשנת 1966 בתחומי החינוך, הסעד ובארגונים המקצועיים והחברתיים הינה גם ביטוי לירידה הניכרת בקניות בחשבון ההון שחלה בתחומים אלה ב-1966.
² בנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אין קניית מזון ותרופות מצד מוסדות הסקטור מוגדרת כצריכה של הסקטור, אלא כצריכה של משקי הבית. בפרק זה כלולה צריכת מזון ותרופות בקניות בחשבון השוטף של מוסדות הסקטור.

הקניות בחשבון ההון במחירים שוטפים הסתכמו בשנת 1966 ב־116 מיליון ל"י, לעומת 130 מיליון ל"י בשנת 1965, ירידה ב־11 אחוזים, לעומת עלייה נומינלית ב־16 אחוזים בשנת 1965. ירידה זו נעוצה בעיקר בירידה גדולה בהשקעות במוסדות החינוך, לאחר עלייה גדולה מאוד בשנים 1964 ו־1965. למרות ירידה זו נשארה עדיין רמת ההשקעות ב־1966 על רמה גבוהה יותר מאשר בשנים שלפני 1964.

3 העברות למשקי בית

העברות המלכ"ר למשקי בית ולעסקים הסתכמו בשנת 1966 בכ־21 מיליון ל"י, לעומת כ־25 מיליון ל"י בשנת 1965 — ירידה בשיעור 17 אחוזים — לעומת עלייה בשיעור 8 אחוזים בשנת 1965 ועלייה בשיעור 27 אחוזים בשנת 1964. ירידה זו נובעת מירידה גדולה בהעברות למשקי בית במוסדות הסעד ובארגונים המקצועיים והחברתיים.

5. עודף הביקוש, החיסכון ומימון הקניות בחשבון ההון

א. עודף הביקוש

עודף הביקוש של הסקטור מוגדר כהפרש בין הקניות נטו של הסקטור לבין יתרת ההעברות לסקטור מסקטורים אחרים במשק. עודף זה, היה בעלייה מתמדת בין השנים 1961 ל־1965. לראשונה ירד עודף הביקוש בשנת 1966 והסתכם ב־198 מיליון ל"י, לעומת 217 מיליון ל"י בשנת 1965 — ירידה בשיעור 9 אחוזים (ראה לוח ח'־11). עם זאת, גדול עדיין עודף ביקוש זה ב־25 אחוזים מעודף הביקוש של שנת 1964. שנת 1965 היתה, כאמור, שנה יוצאת דופן: החורגת מהמגמה הכללית. תופעה זו ניתנת להסבר על ידי הגידול הרב בתשלומי השכר של הסקטור בשנת 1965 ובהיקף הנרחב של ההשקעות בשנה זו.

הירידה בעודף הביקוש היא תוצאה של הירידה בקניות בחשבון ההון, מחד גיסא, ומהגידול בהעברות נטו של סקטורים אחרים במשק מאידך גיסא. הסיבות שגרמו לשינויים אלו הוסברו כבר לעיל.

כדאי להדגיש, שעודף ביקוש זה הוא בחלקו מבני; כלומר, קיימים מוסדות, שרוב מימונם מקורו בחוץ לארץ, מוסדות, כגון: "הדסה", "מלבן", "ויצו" ו"אורט". מרכיבם של חלק מהארגונים הללו נמצאים בחוץ לארץ, פעילותם היא ביטוי להתעניינות ולקשר הקיים בין הארץ לתפוצות והם משמשים לפעילות עצמאית של היהדות העולמית בתחומי החינוך, הבריאות והסעד בארץ. מוסדות אלו מממנים את פעולותיהם בארץ במידה רבה על ידי העברות מחוץ לארץ, שאותן הם רואים כתקבולים רגילים — וכך הם גורמים לעודף ביקוש כפי שהוא מוגדר לעיל.

בשנת 1966 מומן עודף הביקוש ברובו הגדול על ידי העברות מחוץ לארץ, אם כי חלקן של אלו במימון עודף הביקוש הולך ויורד בשנים האחרונות. העברות אלו מימנו ב־1966 כ־69 אחוזים מעודף הביקוש, בהשוואה ל־72 אחוזים בשנת 1965 ו־95 אחוזים בשנת 1964. כ־31 אחוזים מעודף הביקוש של הסקטור מומנו בשנת 1966 על ידי תוספת אשראי מקומי.

אמת מידה מסויימת לתלות הסקטור בעודף הביקוש יכול לשמש היחס שבין עודף הביקוש לכלל הקניות של הסקטור. בעוד שבשנת 1961 היה עודף הביקוש כ־25 אחוזים מכלל הקניות, ירד יחס זה בהדרגה לפחות מ־24 אחוזים בשנת 1964, עלה שוב ל־26 אחוזים בשנת 1965 וירד ל־22 אחוזים בשנת 1966. נראה, שמגמת הירידה מסמנת תלות קטנה והולכת של הסקטור בעודף

¹ אילו היינו כוללים את המפלגות היה עודף הביקוש בשנת 1965 גדול עוד יותר והירידה בעודף הביקוש בשנת 1966 תלולה יותר.

עודף הביקוש של המוסדות שלא למטרת רווח ומימון, 1961 עד 1966

(מיליוני ל"י)

1966	1965	1964	1963	1962	1961	
						א. עודף הביקוש
714.8	668.6	542.5	458.4	397.5	352.9	קניות בניכוי מכירות
						פחות: העברות נטו
516.7	451.7	384.0	324.2	278.3	244.0	מסקטורים אחרים במשק
198.1	216.9	158.5	134.2	119.2	108.9	סך הכול
						ב. מימון עודף הביקוש
136.7	156.2	151.3	127.7	114.4	92.1	העברות מחוץ לארץ
						אשראי נטו מסקטורים
61.4	60.7	7.2	6.5	4.8	16.8	אחרים במשק
198.1	216.9	158.5	134.2	119.2	108.9	סך הכול
						ג. עודף הביקוש כאחוז
22.3	26.3	23.6	23.9	24.4	25.3	מסך הקניות ברוטו

הביקוש, או, ביתר דיוק, בהעברות מחוץ לארץ ובאשראי מסקטורים אחרים במשק. הירידה ביחס זה מציינת את העובדה, ששיעור הגידול בתקבולים המקומיים של הסקטור: מכירת שירותים והעברות נטו מסקטורים אחרים במשק — גדול יותר משיעור הגידול בסך ההוצאות.

ב. חסכון הסקטור ומימון הקניות בחשבון ההון

חסכון המלכ"ר מוגדר כעודף ההעברות בחשבון השוטף מסקטורים אחרים במשק¹ על הקניות נטו של הסקטור בחשבון השוטף. חיסכון זה, שהוא סכום שלילי בכל השנים האחרונות, הינו, למעשה, חלקו של הסקטור בחיסכון הלאומי. החיסכון השלילי של הסקטור, קטן ב-1966: מ-92- מיליון ל"י בשנת 1965 ל-88- מיליון ל"י בשנת 1966 (ראה לוח ח' 12). כלומר, ירידה בחיסכון השלילי בשיעור 5 אחוזים בקירוב, לעומת גידול ב-94 אחוזים בשנת 1965². הגידול הרב בחיסכון השלילי בשנת 1965 מוסבר בעיקר בגידול הרב בתשלומי השכר בשנת 1965, גידול שלא לווה בגידול מקביל בהעברות מסקטורים אחרים במשק. בעיקר תרמה לכך העלייה הקטנה יחסית בהעברות ממשקי בית ב-1965.

ההעברות מחוץ לארץ מיועדות, כאמור, בחלקן, למימון הפעולות השוטפות של הסקטור ובחלקן — למימון השקעות, לפיכך נובע חלק מהחיסכון השלילי של הסקטור מחיסכון שלילי של המוסדות המממנים את פעולותיהם השוטפות בהעברות מחוץ לארץ. חיבור החיסכון השלילי של

¹ העברות ממשקי בית שנועדו למטרות השקעה לא סווגו בנפרד מחוסר נתונים; כל ההעברות ממשקי בית נחשבו כהעברות בחשבון השוטף.

² אילו היו המפלגות נכללות בסקטור, היה, כפי הנראה, החיסכון השלילי של הסקטור בשנת 1965 גדול יותר והירידה בחיסכון השלילי של הסקטור בשנת 1966 — גדולה יותר.

חלקם של המוסדות שלא למטרת רווח בחיסכון הלאומי ומימון הקניות בחשבון ההון, 1964 עד 1966

(מיליוני ל"י)

1966	1965	1964	
510.1	446.0	382.7	א) העברות נטו מסקטורים אחרים במשק בחשבון השוטף *
598.4	538.5	430.3	ב) קניות שוטפות נטו (בניכוי מכירות)
-88.3	-92.5	-47.6	ג) חלקו של הסקטור בחיסכון הלאומי (א-ב)
136.7	156.2	151.3	ד) העברות מחוץ לארץ
48.4	63.7	103.7	ה) ג+ד
61.4	60.7	7.2	ו) אשראי, נטו, מסקטורים אחרים במשק
6.6	5.7	1.3	ז) העברות בחשבון ההון מהסקטור הציבורי
116.4	130.1	112.2	ח) היתרה למימון השקעות (ה+ו+ז)

* כל ההעברות ממשקי בית נחשבו כהעברות בחשבון השוטף, כיוון שאין בהן כל חלוקה בין העברות בחשבון השוטף לבין העברות בחשבון ההון.

הסקטור לסך ההעברות מחוץ לארץ מותיר יתרה (לוח ח' 12 שורה ה), שסכומה הגיע ב-1966 ל-48 מיליון ל"י — ירידה ב-24 אחוזים, בשנת 1965 היתה ירידה בשיעור 39 אחוזים, והיתרה הסתכמה ב-64 מיליון ל"י. יתרה זו הגיעה ל-42 אחוזים מכלל ההשקעות בשנת 1966, לעומת 49 אחוזים בשנת 1965 ו-92 אחוזים בשנת 1964. משקל העברות הסקטור הציבורי בחשבון ההון עלה במידה ניכרת בשנתיים האחרונות ובשנת 1966 הוא הגיע ל-6 אחוזים מסך ההשקעות. משקל האשראי נטו מסקטורים אחרים במשק עלה מ-47 אחוזים מסך ההשקעה בשנת 1965 ל-53 אחוזים בשנת 1966. תופעה זו היא, כנראה, תוצאה של הירידה בהעברות מחוץ לארץ, שלא היתה צפויה, כפי הנראה, ומעלייה קטנה בהעברות ממשקי בית ולכן נזקק הסקטור לכמות אשראי דומה לזו של 1965 על אף הירידה בהשקעות. יש להדגיש, שלא כל האשראי מיועד למימון השקעות ובכמה מוסדות הוא בוודאי נלקח למימון הוצאות שוטפות.

6. מידת הריכוז במלכ"ר ומבנה הענף

בלוח ח' 13 מוצגת מידת הריכוז של ההוצאות במוסדות של סקטור המלכ"ר. שלושת המוסדות הגדולים בסקטור הינם, לפי הגודל: קופת החולים הכללית, האוניברסיטה העברית וההסתדרות הכללית של העובדים בא"י. מוסדות אלו מעסיקים קרוב ל-20 אלף עובדים. הקבוצה השנייה כוללת את הטכניון, אוניברסיטת תל-אביב, מכון ויצמן והדסה; שלושת האחרונים שווים מבחינת גודל הוצאותיהם. ב-20 המוסדות הגדולים של הסקטור מרוכזים כ-79 אחוזים מסך ההוצאות של הסקטור, ואילו יתר ההוצאות מתחלק בין כ-6,000 מוסדות, שרובם קטנים ביותר בהיקף פעולותיהם הכספיות אך מתנהלת בהם פעילות חברתית ענפה. חלק הארי מבין 6,000 המוסדות הינם בתי כנסת, שמספרם עולה על 5,000. כמו כן כלולים בסקטור כ-200 ישיבות, עשרות בתי ספר תיכוניים, חקלאיים

מידת הריכוז של הוצאות המלכ"ר, 1966*

מספר המוסדות הכלולים בכל תחום הוצאות	חלקן המצטבר של ההוצאות בהוצאות הסקטור	חלקן של ההוצאות בסך הוצאות הסקטור	כג ההוצאות	תחום ההוצאות
			(מיליוני ל"י)	
3	47	47	442.2	מעל 50 מיליון ל"י
4	61	14	131.8	20-49 מיליון ל"י
8	75	14	127.0	10-19 מיליון ל"י
5	79	4	33.4	5-9 מיליון ל"י
כ-6,000	100	21	200.3	עד 4 מיליון ל"י

* בהוצאות נכללות גם העברות למוסדות שלא למטרת רווח.

ומקצועיים, וכן מוסדות ילדים, מועדונים, ארגוני ארץ מוצא, ארגוני נשים וארגוני סעד ותרבות למיניהם¹.

בבואנו לבדוק את מידת הריכוז של ההשקעות בסקטור נמצא, שבשנת 1966 השקיעו 7 המוסדות הגדולים ביותר, כ-77 אחוזים מסך השקעות הסקטור, (בעוד שמשקלם בסך ההוצאות הינו 61 אחוזים בלבד). 20 המוסדות הגדולים השקיעו יחד כ-87 אחוזים מכלל הקניות בחשבון ההון (בעוד שמשקלם בסך ההוצאות הינו 79 אחוזים). מכאן אנו למדים, כי מידת הריכוז של ההשקעה גדולה מזו של סך ההוצאות ומשקל המוסדות הגדולים בסך ההשקעה גדול ממשקלם בסך ההוצאות.

¹ לא נכללו בסקטור ועדי העובדים וחלק מקבוצות הספורט, בהיעדר נתונים כספיים לגביהם.